

Адыгэ шъуашэм и Мафэ ипэгъокI

Лъэпкъым ыцIэ еIэты

Тильэпкъ зыгъэдахэу, ищытху зылэтырэмэ адыгэ шъуашэр ащыц. Юныгъом и 28-м адыгэ шъуашэм и Мафэ игъэклотыгъэу дунаим щэгъэмэфэкIыцт.

— Республикэм и Къэралыгъо филармоние щыкIошт мэфэкI зэхэхэм адыгэ шъуашэм идэхагъэ кышцегъэлъэгъоцт, — кытылуагъ Адыгеим лъэпкъ IофхэмкIэ, IэклIыб къэралхэм ащыпсэурэ тильэпкъэгъухэм адырIэ зэпхыныгъэхэмкIэ ыкIи къэбар жъугъэм иамалхэмкIэ и Комитет итхьаматэу Шъхьэлэхъо Аскэр. — Адыгеим кышцегъэгъэ мэфэкIыр дунаим щыхагъэунэфыкIы. Республикэм щыпсэурэхэр урысхэр, къэндзалхэр, ермэлхэр, нэмыкIхэри пчыхъзэхэхэм щызэлукIэщтык.

Сирием кыкIыжыгъэ Лыбызу Шан Адыгэ къэралыгъо университетым экономикэмкIэ ифакультет щеджэ. Республикэм искусствэхэмкIэ икIэлэцIыкIу еджапIэ шыкIэпщынэм ишъэфхэр щызэригъэшагъэх. Фестивальхэм хагъэунэфыкIырэ чыплэхэр къащыдихыгъэх.

Купэу «Ошъадэм» иоркестрэ хэтэу Лыбызу Шан адыгэ къуаеи Мафэ тыщылуагъ. ШыкIэпщынэм, пщынэм кырагъэлохэр оредышъохэр, пхэкIычым ижыынч макъэ гум рехых. Артистхэр адыгэ шъуашэкIэ зэрэфэпагъэхэм кыгъэдахэх. Анахъэу тшIогъэшIэгъоныгъэр Ростов хэкум, Краснодар краим, нэмыкIхэм къарыкIыгъэхэр оркестрэм Iэгу кызырэфытеуагъэхэр ары.

Лыбызу Шан Хэкужым къэ-

зыгъээзжыгъэм и Мафэ, адыгэ джэгущоу Мыекъуапэ шыкIуагъэм, фэшъаф лъэпкъ мэфэкIхэм ахэлэжыагъ, адыгэ шъуашэр щыгъэу шыкIэпщынэм ибзэпсхэр «кыгъэгущыIэхэу» зыплъэгъукIэ уегъэгущо. Пшъэ шъэ нагъом оредым хэлъ гупшысэр шыкIэпщынэмкIэ кыплъегъэлэсы. Сэе фыжыыр къешIэкIыгъэу щыгъ. ШыкIэпщынэм изакъоп, адыгэ шъуашэри ыбзэкIэ «кыгъэгущыIэ».

— Лъэпкъ мэкъамэхэр сыгу икIыхэрэп, сикIэлэегъаджэу ГъукIэ Замудин шыкIэпщынэм сызэрэфигъэсагъэм фэшI сыфэраз, — кытылуагъ Лыбызу Шан.

Сирием щыкIорэ зео-банэм кыхэкIыжыгъэ пшъашъэм ышэу Джанти искусствэм хэщагъ, музыкальнэ Iэмэ-псымэхэмкIэ лъэпкъ оредышъохэр кырегаIох.

«Ошъадэм» иоркестрэ адыгэ шъуашэм и Мафэ хэлэжыагъ. Лъэпкъым ишэн-хабзэхэр зэрэбайхэр мэфэкIым кышцегъэлъэгъоцт.

«Нанэм»

кыырегъэблагъэх

Адыгэ Республикэм икIэ-лэеджэIо куп IофшIа-пIэу «Нанэм» ипачэу Нэгъуцу Аслъан лъэпкъ

«Ошъадэм» иоркестрэ хэтхэр.

шъуашэм имэфэкI кыырегъэблагъэх.

«Нанэм» гъатхэм щыкIогъэ зэхэхэм хэлэжыагъэхэ клэлэ-

еджакIохэр, клэлэпIухэр адыгэ шъуашэм и Мафэ щызэлукIэщтык. Лъэпкъ шъуашэр языгъэдэгъэхэ клэлэеджакIохэм кы-

зэралуагъэу, мэфэкIым щылъэгурэр щылэныгъэм щэгъэ-федэн ямурад.

ЕМТИЛЬ Нурбий.

Ростуризмэр «кощыжыгъэ»

Урысые Федерацием культурэмкIэ и Министерствэ епхыгъэу Ростуризмэм джынэс Iоф ышIагъ.

Президентэу Владимир Путиным иунашъокIэ джы ар Урысые Федерацием экономикэ хэхъоныгъэхэмкIэ и Министерствэ хигъэхъажыгъ.

Ростуризмэр культурэм нахы экономикэм нахъ пэблагъэу, ащ кыыхащыжыу Минэкономразвитиём рапхыжымэ нахъ ашIотэрэзэу, ащ изы Iахъэу ашIымэ нахышIоу политикхэми, бизнесменхэми, нэмыкI къулыкъушIэхэми аужырэ илъэсхэм кыыхагъэщы хугъэ. Президентми ахэм адыригъэштагъ. Ащ иунашъо кы-

зэрэшилорэмкIэ, туристическэ отраслэр МЭР-м хагъэхъажымы, изэхэщэн нахъ егугъущтык, шIуагъэу кытырэм хэхъоцт. Министерствэм ипачэхэр туризмэр зэрэзэхашэрэм лыплъэщтык, туроператорхэм Iоф зэрашIэрэр янэплъэгъу рагъэтыцт.

Анахъ Iофыр хэгъэгу IоцI туризмэми IэклIыб туризмэми къэралыгъом фэдэ кыыфахъэу зэрагъэпсын фаер ары. Ахэм афэгъэхыгъэ федеральнэ программэу къэралыгъом ыштэгъагъэр тызхэт илъэ-

сым ыкIэ нэс къаухы. Урысыем ишъолъырхэм янахъыбэр ащ хэлэжыагъэми, пшъэрылъэу афагъэуцугъагъэхэр шъолъыр 12-м икIоу агъэцэкIагъэп. Къэралыгъо программэм кыдильытэрэ псэуальэхэр зэрагъэпсыцт ахъцэр сомэ миллиард пчыагъэ хъоу къафатIупщыгъагъ, ау зыгъэпсэфыпIэ чыплэхэр, нэмыкI псэуальэхэр зымыухыгъэхэр щылэх.

Аужырэ илъэсхэм туроператорхэм япчыагъэ кышцыкIагъ, зэхэзыжыгъэхэ-

ри щылэх, ащ кыхэкIэу цIыфхэм языгъэпсэфыгъо уахътэ афызэхэщэнэу амал ялэжыэп.

Владимир Путиным Ростуризмэр Минэкономразвитиём зэрэритыжыгъэм бэмэ дырагъэштагъ, иунашъо уахътэм диштэу альпытагъ.

Ростуризмэм ипачэу Олег Сафоновым сьд фэдэрэ министерствэ епхыгъэхэми яIоф агъэцэкIэным зэрэфэхъазырхэр кылуагъ. МЭР-м ипачэу Максим Орешкиным туризмэм изэхэщэн фэгъэхыгъэ къэралыгъо программкIэм зэрэжэхэрэр хигъэунэфыкIыгъ. Программэр 2019 – 2035-рэ илъэсхэм ателъытэгъэцт.

(Тикорр.).

ЫпкІэ хэмылѳэу...

Мыекѳуапэ щыпсэухэрэм ыпкІэ хэмылѳэу прививкэ афашыщт. Юныгѳом и 25-м кыщегъэжѳагъэу и 28-м нэс пчыхъэм сыхъатыр 5-м щыублагъэу 7-м нэс «Семейный магнит» зыфилорэ щапІэу урамэу Пионерскэм тетым прививкэ зышІыщт бригадэ Іуыщт.

Юныгѳом и 29-м сыхъатыр 10-м кыщегъэжѳагъэу 2-м нэс гриппым пшІуекощт прививкэр «Черемушкэм» ыкІи «Гулчэ бэдээршыплэм» яцаплэхэм

Непэрэ мафэм ехъулѳэу цыфхэм гриппыр кѳамыутэкІы-нымкІэ анахъэу зышІуагъэ кѳа-клорэмэ прививкэр ащыщ. ЧыІэ кѳэмыхъузэ ар зыхябгъэлъхъан фае. Гриппыр кѳяутэкІыным ишынагбо нахъ кѳызфэуцухэрэр ары апэу вакцинэхэр зыхаль-хъащтхэр. А купым хэхъэх клэ-лэцІыкІухэр, зыныбж илѳэс 18-м нэмысыгъэхэр, пенсием щыІэхэр, клэлаегъаджэхэр, ме-дицинем иофшылэхэр, нэмыкІ-хэу цыфхэм бэрэ ахэтхэрэр.

ПстэумкІи мыгъэ респу-бликэм щыпсэухэрэм япроцент 45-м вакцинэр ахальхъанэу агъэнафэ. Прививкэ кызхъэ-гъальхъэ зышІоигъохэр паспорт ыкІи полис алыгъэу ыпэкІэ кы-щытогъэ чыплэхэм кѳарагъэ-лагъэх.

Шоигоныгъэ зилэ пстэуми врачыр кѳызяпллырэ нэуж прививкэ кѳафашыщт.

(Тикорр.).

Мэхъанэшхо яІэу ылѳытагъ

Дорошенко Светлана Василь ытхъур 1953-рэ илѳэсым къэхъугъ. 1974-рэ илѳэсым Ермэлхъаблэ дэт къэралыгъо Ілэлэгъэджэ институтыр, 1988-рэ илѳэсым Адыгэ къэралыгъо Ілэлэгъэджэ институтыр, 1998-рэ илѳэсым юриспруденциемкІэ Тетыр-Кавказ академием къэралыгъо кѳулыкѳумкІэ ифакультет кѳыхухъгъэх. Ілэлэгъаджэу, нэужым еджамІэм идиректор ишудэзу Іоф ышІагъ.

1995-рэ илѳэсым кѳыщегъэ-жѳагъэу 2001-рэ илѳэсым нэс Мыекѳопэ кѳоджэ шѳольырым ичІыплэ зыгъэлорышІэжыплэ ипащэу Іоф ышІагъ. 2001-рэ илѳэсым АР-м и Къэралыгбо Совет – Хасэм и ЛыкІохэм я Совет идепутатзу хадзыгъ. 2003-рэ илѳэсым УФ-м ПенсиехэмкІэ фондым и Къутамэу Адыгэ Республикэм шІыІэм ипащэ игуа-дзэу агъэнафэгъ. 2005 — 2009-рэ илѳэсхэм АР-м ІофшІэнымкІэ ыкІи социальнэ хэхъоныгъэмкІэ иминистру Іоф ышІагъ. 2009-рэ илѳэсым кѳыщегъэжѳагъэу 2012-рэ илѳэсым нэс къэралыгбо ыкІи муниципальнэ фѳео-фашілэхэр лъэныкѳуабэкІэ зыгъэцкІэрэ Гупчэ шъхалэу Мыекѳуапэ дэ-тым ипащагъ.

2012-рэ илѳэсым Светлана Дорошенкэр АР-м ибылѳыгъ-гъэхэм я Союз иправление итхъаматэу хадзыгъ. Адыгэ Республикэм и Общественнэ палатэ и Совет хэт.

Пенсием клоным анабж нэ-

сыгъэу е клогахэхэу Іоф зы-шІэхэрэм акІуачІэ иэу, яшІэны-гъэхэр ІофшІапІэхэм кѳафэ-федэнхэ ылѳэкІэу бэрэ кы-зэрэхэклырэр ыкІи ахэм ядыты-ныгъэхэр зэрэхъумагъэхэр Светлана Дорошенкэм кыхигъэ-щыг, хэхъоныгъэу къэралыгѳом и Президент ишыгъэ пстэуми мэхъанэшхо яІэу ылѳытагъ, ахэм адыригъэштагъ.

ІофшІэныр щынэгъончъэным тегущыІагъэх

АР-м ІофшІэнымкІэ ыкІи социальнэ хэхъоныгъэмкІэ имини-стрэу Мырзэ Джанбэчрэ ІофшІэнымкІэ Къэралыгъо инспекци-ем икѳутамэу Адыгеим чыІэм ипащэу Сихъу Русетрэ зэлукІэ-гъу мы мафэхэм ялагъ.

Іофтхъабзэм кѳыдыхэлъытагъэу ІофшІэным икѳэухъумэн, цыфхэр зыщылажэхэрэ чыплэхэм ащыІэхэу шѳобжхэр ате-щагъэхэ мыхъунхэм, ІофшІэныр щынэгъончъэу шыгъэным, нэмыкІ лъэныкѳохэми атегущыІагъэх.

ІофшІэныр щынэгъончъэу зэхъэцгъэным ыкІи лажэхэрэ цыфхэм япсауныгъэ кѳэухъумэгъэным афэгъэхыгъэ Іоф-тхъабзэхэр талэкІэ зэхашэнэу зэлукІэм чызэдаштагъ.

(Тикорр.).

И. Шпиленок кѳырегъэблагъэх

Юныгѳом и 29-м КъокІыплэм щыпсэурэ лъэкпхэм яскусствэ и Къэралыгъо музей икѳутамэу Мыекѳуапэ щыІэм сурэттехэу ыкІи натуралистэу Игорь Шпиленок пчыхъэзэхыхъэ щыфызэхашцт.

ЗэлукІэгур Кавказскэ биос-фернэ заповедникым ипащэхэм апкъ кыкІыкІэ кѳагъэхъазы-рыгъ, тыхъэзыуцухэрэ дунаим идэхагъэрэ псэушъхъэхэу щып-сэухэрэмрэ зылпэгъу зышІои-гъохэр цыф зэхыхъэм кѳыра-гъэблагъэх.

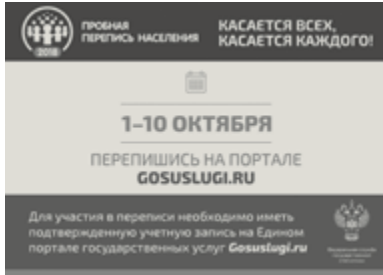
ЦыфыІэ зынэмысыгъэ чыплэ кѳабзэхэмрэ псэушъхъэ зэфэ-шъхъафхэу заповедникым щып-сэухэрэмрэ арых И. Шпиленок сурэт зытырихыхэрэр. Ар зэнэ-кѳокъубэм ахэлэжъагъ, исурэт-хэм осэшІу кѳафашыгъ, текІо-ныгъэр кѳащыдихыгъ. Илѳэс зэфэшъхъафхэм «Би-би-си» зыфилорэ кѳулыкѳоу Урысыем чызэхэщагъэм изэнэкъѳухэм номинације зетефыгъэхэмкІэ

аперэ чыплэр кѳащихыгъ. Зэнэкъѳоу «Золотая черепа-ха» зыфилорэм зэлпыпытэу илѳэситІо исурэтхэр анахъ дэ-гъухэу кѳыщыхагъэщыгъэх, текІоныгъэр кѳащыдихыгъ. Игорь итворчествэ нахъ бла-гъэу зышІэ зышІоигъохэр музе-им шэмбэт мафэм сыхъатыр 16-м къекІопІаштых. Ар «Брян-скэ мэзыр» зыфилорэ заповед-никым изэхэцкІуагъ ыкІи иа-пэрэ пэщагъ. Чыюпсым идэха-гъэ кызыІотыкІырэ сурэтхэр зыдэтхэ тхылпхэр кѳыдигэкІы-гъэх. Урысые порталэу «Живое журнал» зыфилорэм нэкІубгъо кѳыщызэлухыгъ. Сурэттехэм я Дунэе Лигэ хэт.

(Тикорр.).

Щыфхэм якІэтхыкІыжынкІэ Интернетыр кѳызфагъэфедэщт

2018-рэ илѳэсым чъепыогъум и 1-м кыщегъэжѳагъэу и 10-м нэс къэралыгъо фѳео-фашілэхэм-кІэ портал зыкІым цыфхэм якІэтхыкІыжынын щыкощт. КІэт-хыкІыжыным эпхыгъэ фѳео-фашілэхэр электрон шыкІэкІэ зэхъэцгъэным фэгъэзагъэр къэралыгъо статистикэмкІэ Федеральнэ кѳулыкѳур ары. АшкІэ сайтэу <https://www.gosuslugi.ru/342164/1/info> зыфилорэр кѳызфагъэфедэн алъэкІыщт.

НыбжъыкІэхэм язэнэкъѳокъу

Юныгѳом и 18-м кыщегъэжѳагъэу и 20-м нэс республикэ дзэ-спорт джэгукІэу «Зарница» зыфилорэр кІуагъэ. Адыгэ Республикэм гъэсэныгъмэрэ шІэныгъмэрэкІэ и Министрствэ Адыгэ республикэ общественнэ организациеу «НыбжыкІэ дзэ-патриотическэ объединениеу «ЗыкІыныгъ» зыфилорэр игъусэу Іофтхъабзэм клэщакІо фэхъугъэх.

Зэнэкъѳукъур Мыекѳопэ районим ит псэупІэу Шэн-тыкѳо кыІуагъ. Муниципальнэ образованиим ыкІи дзэ патриотическэ клубухэу республикэм итхэм ялыкІо купи 10-мэ Іофтхъабзэм зыщашэттыгъ. Илѳэс 14-м кыщегъэжѳагъэу 18-м нэс зыныбжэ нэбгыри 9-рэ зы инструкторрэ куп лэпчэ хэтгъэх. «Стреловая подготовка», «Огневой рубеж», «Стрель-ба» ыкІи нэмыкІ лъэныкѳохэмкІэ ныбжыкІэ купхэр

зэнэкъѳокъугъэх. Зэфэхысыжъхэм кыызэрагъэлъэгъуа-гъэмкІэ, дзэ-патриотическэ купзу «Вертикаль» зы-филорэм аперэ чыплэр ыхыгъ, ятлонэрэр Шэуджэн районим кыкІыгъэ «купзу «Абдзах» кыццэм фэгъэ-шъошагъ. Дзэ-патриотическэ клубуэ «Патриот» зы-филорэмрэ Красногвардейскэ районим кыкІыгъэ купымрэ ящэнэрэ чыплэр зэдагощыгъ.

(Тикорр.).

Адыгэмэ яхъылІэгъэ тхыль гъэшІэгъон

«ШІэныгъэм гъунэ иІэп», «Ущэлэфэ уеджэн фае» зыфалорэр шыпкъэ дэдэу щыт. Ар сзыгъалорэмэ ащыщ Едыдж Батырай ытхи кыххаригъэутыгъ тхыль гъэшІэгонэу «Адыгэ лексиконкІэ» зэджагъэр. Ар 2017-рэ илѳэсым ООО-у «Полиграф-Юг» зыфилорэм Мыекѳуапэ кѳыщыдигъэкІыгъ.

анэмыкІ еклопІакІэхэр кѳезыІуапІэхэрэ тхакІохэм ягупшысэхэми тафегъэнэлѳуас. Ащ кыхъэкІэу мы «Адыгэ лексиконыр» Іоф гъэнэфагъэ горэм фэмыгъэхыгъэу гъэшІэгонэу, зыфэдэ къэмыхъугъэу зыфалорэм фэдэу, хъугъэ. Мы тхылыр зылэкІлахъэу зыгъэфедэрэр зэрэкІэ-гушІужьыщтым сицыхъэ телъ. Сыда помэ тхылым ишІогъэшхо якІыщт фи-лологхэм, тарихыым пылхэм, этноло-гиер зисэнэхъатхэм, лъэкпъ хабзэхэм язэгъэшлэн ыгъэгумэкІхэрэм, лъэкпымэ язэфыщтыкІэхэм нэлѳуасэ афэзышыхэ зышІоигъохэм. ІэкІыб хэгъэгухэм ят-хакІохэу адыгэмэ яхъылІагъэу къэзыт-хыгъэхэм термин зэфэмыдэ Іаджи агъэфедагъ, ямэхъанэкІэ джырэ еджа-клдохэм кѳагурымыІожъхэу, ащ фэдэ гущыІэхэр кѳыбгурылонхэмкІэ мы тхы-

DUL-DUL – Дул-Дул. Мухъамэд Пе-гъымбарыр зытесыщтыгъэ хъыдырбз (мул) фыжыр. Адыгэ шысэхэм шы чърэу кѳахэфэ» (н. 81). «KADIN – БЗЫЛЪФЫГЪ. Адыгэ лъэкпъ хабзэкІэ, бзылѳыгъэр сыдигъуи ихъулыфыгъэ кІуачІэу игъус, ащ имы-закъѳоу, обществэм кѳыщитэджихэрэ Іофыгъохэми ахэлэжъэу плъэгущт. Хъулыфыгъмэрэ бзылѳыгъмэрэ зызэ-шІуагъэбылпырэл. Нарт тхыдэхэм уаджэ-ми, Сэтэнэе-гуащэ илушыгъэкІэ, игубзы-гъэгъэ-гулыгытэ чанкІэ хъулыфыгъэхэм ахэттыгъ. Нартхэм ящыкІагъэ хъурэ Іэмэ-псымэхэри кѳыугупшысыщтыгъэх. Нарт Лъэшлъ фІулатэхэти, ригъэшІы-щтыгъэх, цыфхэм ащІэныгъэ къэзыгъэ-псынклэрэ бзылѳыгъэ гъэшІэгоныгъ. Тихышъэ хэхъэгъэ мыутІэ гуащэу Тыргъэ-

Мы гущыІалъэр тэрэз тхэн закъом фэгъэхъыгъеп, Мзэхэф гущыІалъэмэ ахыхъэ плѳоми къекІурэп. Мыщ кѳызэлъеубыты лъэныкѳо бэдэдэ: тарихыым, филологием, социальнэ гъэпсыкІэу адыгэмэ яІагъэм, заом, мэкъу-мэщым, шэн-хабзэхэм, зэхэтыкІэу, гъэ-псыкІэу, джэгукІэу ахэлъыгъэхэм зэрдджэщтыгъэхэ (термин) закъохэр арэп гущыІалъэм кѳыдэхъагъэхэр, хъишгъэу апылгыри ары нахъ.

лым мэхъанэшхо иІ. ГущыІалъэм кѳы-дэхъагъэхэ гущыІэхэр латин хъарѳкІэ тхыгъэхэу къетых, ар джы адыгабзэкІэ зэратхырэр Батырай кытегъэлъэгъу. Ащ ыуж а гущыІэм кыкІырэр, зышагъэ-федэрэр, зэлпыгъэр кытфѳелуатэ. На-мыкІэу кэаплон хъумэ, ар энциклопедие гущыІалъэу кыплщэхъу.

ГущыІалъэм кѳыщитхэрэр мыщ фэдэу гъэпсыгъэх: «BEDEF – БЭДЭФ. Нарт бзылѳыгъэ Іушхэм ащыщ. Хэхум ис шашыгъэхэм ащ ехыплІагъэ текстхэр кытплагъэлэсыжыгъэх. Бэдэф къэхущт-къэшІэщтхэр ыпэкІэ кышІэщтыгъэхэу ары кыызэраложърэр» (н. 37). «BEDACH – БЭДАХ. Нарт Джылпэхъстан ипшашъэ ыц» (н. 37).

«BESLENI – БЕСЛЕНЭЙ, БЭСЛЫИ-НЕЙ. Я 19-рэ лэшІэгъум унэгъо 15000 хъущтыгъэх. Къэбэртэябзэм пэлгагъэу адыгабзэкІэ мэгущыІэх. Уарпэ ыкІи Фарзэ псыхъохэм азыфагу исыгъэх. Роммел зэрильытэрэмкІэ, бэсплэнэйхэр цыф кѳабзэхэу, байхэу щытыгъэх» (н. 42). «BODENSTEDT FRIEDRLCH – BODENSTEDT ФРЕДЕРИХ. 1819 — 1892-рэ илѳэсхэм псэугъэ ориенталист. 1848-рэ илѳэсым «Кавказ лъэкпхэр ыкІи ахэр шъхъафитыгъмэм фѳабанэхэу урысхэм зэралэуцужыгъэхэр» зыфилорэ тхылыр ытхыгъ, кыдигъэкІыгъ» (н. 46). «CHARZI ALI — ХЪАРЗИ АЛИ. Илѳэс Ітоклищырэ пшырэм итэу зыуапІэм Іутыгъ дзэпщ. Нэмыц усаколу Херрманн Путтманн мы лыхъужым ыцІэ кѳащы-рел» (н. 54). [Хыригъыжыкѳо Алэм, ипІакІэ фэгъэхыгъэу ащ поэмэ ытхыгъ].

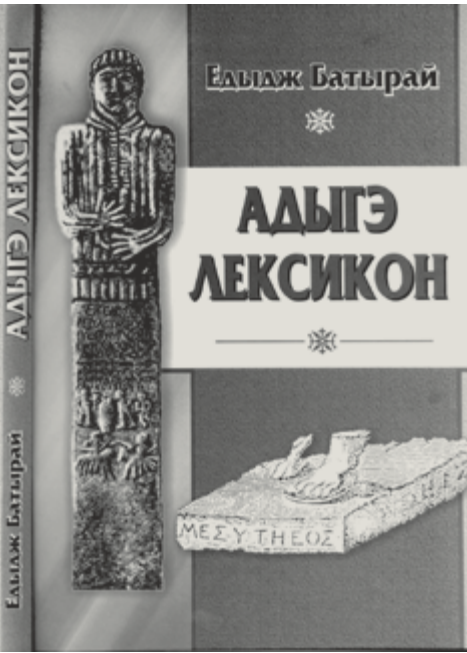
«ДОТ – ДОТ. Адыгэ хабзэкІэ клэлэ-цыкІур аплун-агъэсэнэу унагъоу зэрэ-тырэм ралоштыгъ, ащ агъэсэгъэ клэлэ-цыкІулом «дот»-кІэ ерджэщтыгъэх» (н. 81). (Джы кызынэсыгъэми (кыкІыкІур ты-мышІэми) «дотэ нэф» гущыІэ эскІэлъы-клор гъэшІуабзэу тэгъэфедэ).

тао хэгъэгур зэрицагъ. Босфор имперьер зэхэгъэгъэтокъон зылэкІыгъэ бзылѳы-гъэу талашъхъэ кѳеуцо» (н. 124).

«KOSTOROMA – КОСТРОМА. Москва итемыр кѳокыплІэкІэ шылэ хэку гупчэ кьал. 1864-рэ илѳэсым Адыгэ псыкІыым ыуж Кострома убых унэгъуабэ ащи рагъэтІысхъагъ» (н. 133).

«LAVRISTAN (LAVRITIS) – ЛАВРИ-СТАН-ЛАУРИТИС. Авар хъанэу Байкан Адыгэ хэхум кѳезао зэхъум пхъашэу пэуцужыгъэ адыгэ лыхъуж». Авар хъаным ипІыкІохэр адыгэхэм мылкъу алахынэу кызыегъакохэм, мырэуцтэу ариуи ыгъэкІожыгъэх: «Тихэху зы лы закъо нахъ кыммынэфэ, зы сэхшо закъо хэцху кыфѳемынэжыкѳэ тичыІухэр кэатыухъумэнхэу, тызэонэу тыхъазыр. Тэ тІыпэкъми, тихэхуи авархэм аратын фѳе мылкъуи, чыфѳи ттелъэл. Мы гу-щыІэхэр хъанэу Бакийан ешъуІожыкы» (н. 138).

«SHEQUTE — ШЪХЪАКЪУТЭ. Мэлшы-хъэ гъэжъуагъэр брощыныр джы кѳы-зынэсыгъэми адыгэмэ хабзэу ахэлэ, ау зыкІагощырэри, зэрагощырэри нахыбж-мэ ашІэжырэл. Ащ ехыплІагъэу Едыдж Батырай ытхырэр мары: «ХъакІэу агъэ-лпэллэрэм ныщ фаукІыщтыгъ. Ащ щыт такырэ зырыз хъакІэм ыпашъхъэ рагъэ-зон фэягъэ. Шъхъэр заукъэбзэкІэ агъажьоти, иджабгъу шъхъэкІэлъэныкѳо адрэ пкы такырхэри гъэжъуагъэу гуалъэхъэти, хъакІэ Іанэр зезыщэрэ тхъаматэм ыпашъхъэ рагъэуоцштыгъ. Исэмъугубгу унэм рахъэщтыгъэл. Тхъа-матэм е хъакІэм шъхъэкІэлъэныкѳор ыгощыщтыгъ: шъжэные цыкІу иджыбэ кѳырихыти, апэ тхъакІумэр тыригъэчы-ти, анахыкІэу ашъхъащытым зыфи-щэкІэ, ылитІукІэ клэлабэти, илхыштыгъ. Тхъаматэм эскІэлъыкІлоу, исэмъугъэІэ цысым шъхъэкІэлъэныкѳом ыгъэ, ынэ кѳыригъэпкІыти иджабгъукІэ цысым

ритыщтыгъ, етіанэ шъхъэкуцыр ыгощы-щтыгъ. Ахэр пшхыни-умышхыни уфит. Мыхэр татар хабзэу зылпэтэхэрэри щыІэх» (н. 177 — 178).

«TEMIRGOI / KEMERQUANE / SIEMGUUV – ТЕМИРГОИ / КЕМЫРКЪУА-ХЭ / КІЭМГУЙ. Лабэ псыхъо Іушохэм ащыпсэуцтыгъэ адыгэ лъэкпъ. Роммел (1804; 41): «Адыгэхэм анахъ гъэшІэгон-хэу, пкышѳол кѳабзэхэу, анахъ баеу ахэт лъэкпкых. Дэгъоу ухъумагъэу агъэ-гъунэрэ кѳоджэ 40-м ехъум щѳпсэху ыкІи зэкѳо нэбгырэ 2000 яІ» ыІозэ, ахэм къатегущыІэ» (н. 190).

«TLCHON3 — ЛЪХЪОНЧ. Онджэкым памыхэу пылэгъэ гъучІ пшъэхур. Лъхъончым щыуаныр пылпагъэу рэл-щэрыхъэх. Лъхъончым кавказ лъэкпхэм ыкІи адыгэ лэкъо зэхэдэ хабзэм осэ хэхыгъэ щыриІ. ЛышІэжэ зилэ цыфыр а унэм ихъэу, лъхъончым ылапэкІэ нэ-сымэ, илажэ фагъэгъуштыгъ, а унагѳом икІалэ фэдэу апылгъэ хъущтыгъ. Сыд фэдэрэ щынагъуи шаухъумэнэу хъущтыгъ. Лъхъончыр икІыхъагъэкІэ пылпэгъэнэу зыщымыхъурэм, хъурджэ наплэхъу хэлъ-хэр зэрэдзэхэзэ дашэнынр мышІоу, «унагѳом гъэблэ-огъу кѳыфихыщт» алоштыгъ. Зогорэм лъхъончыр ямыщы-кІэгъэжы зыхъукІэ, ар онджэкым па-хъыжыти, икІыхъагъэкІэ агъэтылпыщтыгъ, е джыри зыгорэм палъэщтыгъ» (н. 197).

«VAEV — УАЙ. Гъэхъэгъэ гъэнэфагъэ-хэр зыкѳоль цыфыр кѳарагъэшІэн хъумэ кѳалорэ гущыІ. «Уай-уай аригъэлѳагъ» аІо. Ошъогутхъыгъ «Уа-м» епхыгъэуи егуцафэх» (н. 209).

«ZELDAV — ЦЭЛДАУ. Сымаджэр е уІагъэ зытелъыр амыгъэзэщынэу фашы-рэ джэгукІэ зэхэх. Лъэтэн хэмылѳэу апшэрэ тхъацур агъэкІэракІэ, ыгузэгу аугъоныш тѳэ хъалыгу агъажъэ. Ар сымаджэр зэрпыл унэм икІашъо кІашлшэ агъэхъые. КІалэхэр, алэхэр акІыбкІэ цагъэхэу, етіысэкІыхъшэ, зэнэкъѳокух. Хъалыгъум едакъэу, Іульхъэ кѳыхъызычэр атеко. Фэмынѳуасэу хъалыгу пытэ мыкІу-мыпшым зыІупшІэхэр Іуегъэ-утыхэрэри кахъкІых» (н. 224).

Мы тхылым адыгэмэ, Кавказым щыпсэухэрэ лъэкпкъэ яхъыІпагъэу кы-дэхъагъэр бэ, цыфхэм гъэшІэгъоны ашыщунэу кысшІошІэу. Ахэр цыфхэм алъызгъэлэсы сшІоигъоу къэстхыгъэш, шъудж. «Адыгэ лексиконым» щыкІагъэу хэтлэгъуагъмэ ягъугу къэсшІырэл, сыда зыпІокІэ, тхылым шІуагъэу кы-тыщтым ахэр чІаухъумэх.

ГъЫЩ Нухъ.
Филологие шІэныгъэхэмкІэ доктор.

Мыхэр о уицІыфых, Адыгеир!

Адыгэxэм я Мичурин

Шэныгэлэж-селекционерэу, адыгэхэмкIэ, КавказымкIэ мэкумэщ шэныгэхэмкIэ яапэрэ докторэу, профессорэу, РСФСР-м шэныгэхэмкIэ изаслуженнэ ІофышIэшхоу Тхьагушъэ Нухьэ Ахмэд ыкӀор кызыхугьэр ильэси 110-рэ хьугъэ.

ИкӀэхьукI, иеджакI

Тхьагушъэ Нухьэ шьшъ-хьэлум и 13-м (нэмыкI тхыгъэхэм кызыралорэмкIэ, бжыхьэм, чъэпыогъум), 1908-рэ ильэсым ТIопсэ районым ит кӀуаджэу Агуе кыщыхугъ, мэкумэщышIэ унэгъо кызырыкIо щаплугъ. КIалэм ятэу Ахмэд ыкIо ригъаджэ лъэшэу шIоигъуагъ, ащкIэ ыналэ тетыгъ. Нухьэ кӀоджэ еджалпэм класси 4-р кызыщещеу уж ятэ игъусэу ТIуапсэ ыцагъ техникумым чIигъэханэу, ау зы урыс гущылэ кӀэзылонэу зымышIэрэ кIалэр аштагъэп. Джащыгъум тым урысыбзэмкIэ кIэлэегъаджэ фиубыти, зы ильэсрэ Нухьэ бзэр зэригъэшIагъ, етIанэ ХышIуцIэ мэкумэщ техникумым сэнэшынымкIэ, сэнэхъэ кӀэгъкIынымкIэ ыкIи чыгхатэхэр кӀэгъэкIыгъэнхэмкIэ иподгот-вительнэ отделение зы ильэсрэ щеджагъ, техникумым чIэхьагъ, 1929-рэ ильэсым ар дэгъу дэдэу кылухыгъ.

1929-рэ ильэсым кышыублагъэу 1931-рэ ильэсым нэс Шапсыгъэ райисполкомым чIыгу ІофхэмкIэ иотдел ипэшaгъ, 1931 – 1933-рэ ильэсхэм специ-алист ыбжьицIэр агроном шъхьалэу райгупчэмкIэ агъэ-нафэ. Тхьагушъэ Нухьэ зэри-лъэцIэу Шапсыгъэ ит кӀуаджэ-хэр кызыпекIухьэх, нэжъ-лужь-хэм аIокIэ, адэгущылэ, яфэны-куагъэхэр зэрегъашIэх ыкIи ІэпыIэгъу афэхьу, ыбжьицIэхэм альэныкIокIи гъэзагъэу, ком-сомолом ирайком ибјоро хэха-ным ыпэкIи, Іофшыхо ешIэ.

Іоныгъом, 1933-рэ ильэсым Н. А. Тхьагушъэр сэнэш ыкIи сэнэшхъхэ кӀэгъэкIынымкIэ Краснодар кӀэралыгъо инсти-тутым чIэхъэ, ар 1939-рэ ильэ-сым «дэгъу дэдэцIэ» кӀеухы, апшъэрэ шIэныгъэ зилэ агро-ном-плодовод мэхъу. 1937-рэ ильэсым еджзээ, партием аш-тагъ. Нухьэ джыри ыбжьицIа-гъэми, пытэгъэ-теубытэгъэ ин зыхэлъэу еджэфэкIэ зыкыгъэ-лъэгъуагъ, ишIошI пхырызыгъэ-кIын зыпӀэкIау, ащкIэ шIэныгъэ дэгъухэри, гулытэ-гурышэ хэхыгъэхэри зэриIэхэм гу лъа-тагъ, институту зыщеджагъэм Іоф шишIэнэу кылулагъэнагъ. Мы апшъэрэ еджалпэм иаспи-рантурэ чIэхьажы иеджэн щы-лпигъэкIотагъ.

Заор кызыгежъэм...

Тихэгъагушко щыпсэурэ цыф лъэпкъ зэфэшъхьафбэм ягугэ лбагэхэр хэти зэмыкзгъэ зэо жъалымым зэтыриIэжагъэх. 1941 — 1942-рэ ильэсхэм кылазу Краснодар ирайонхэм ащыц идзэ отдел ипашцэ

Н. Тхьагушъэр щытыгъ, 1942 — 1943-рэ ильэсхэм ар Адлер и МТС идиректорыгъ.

Краснодар пыир дафыжыи, шъхьафит зэхьужьым, Тхьагу-шъэм институтым кыгъгъэзэ-жьиыг ыкIи мэку-мэщымкIэ специалистхэм ягъэхьазырын пидзэжыгъ. Кафедрэм ипэшaгъ, чыгхгъэтэшIэнымкIэ ыкIи сэнэ-шхъхэ кӀэгъэкIынымкIэ лекци-ехэм кӀафяджэщтыгъ.

1945-рэ ильэсым аспиран-турэр кылухыжьыгъ. 1946-рэ ильэсым кандидат диссертациер темэу «Адыгейские (черкесские) сорта яблони и груши» зы-филорэмкIэ кылушыхьатыгъ. 1948-рэ ильэсым институтым идоцент мэхъу. 1956-рэ ильэсым нэс ащ тетэу Іофшыхо ыпӀэжыгъ.

Юридическэу ыкIи агрономиче-скэу Тхьагушъэм кылушыхъа-тын фызэшIокIыгъ ХышIуцIэ Іушъом, зэфэдэцIэ Кавказым ыкIи Краснодар краим кӀащыкIыхэрэ чыгхатэхэм лъапсэу яIэр адыгэхэм-шапсыгъэхэм якъэгъэкIыкIэ шапхъэхэр арэу зэрэ-щтыр.

1956-рэ ильэсым СССР-м шIэныгъэхэмкIэ и Академие епхыгъэ Ботаническэ институту В. П. Комаровым ыцIэ зыхьы-рэм идокторантурэ Н. Тхьагу-шъэр рапкыгъ ыкIи ащ доктор диссертациер «Адыгейские (черкесские) сады» (1956) зы-филорэмкIэ кыщигъэшъыпкъагъ.

Ильэсхэм Краснодар институтым плодоводствэмкIэ икафедрэ ипэшaгъ. Мэку-мэщымкIэ шIэ-ныгъэшхоу ІэкIэлъхэр шIуагъэ кӀахьэу щыIэныгъэм щыгъэ-федэгъэнхэм лъэшэу фсакъэу Іоф дешIэ. Теорием имызакоу, ушэтын ІофшIэнхэр зэхещэх. Ахэм кӀащынэфэхэр лэжъэн-кӀэгъэкIын ІофхэмкIэ амал-кӀу-лайхэр зыщыгъэунафыгъэ тхьпI ІэпыIэгъухэр кыдегъэкIых, институтым епхыгъэ кӀутамэ-хэри кызызIуахыгъ.

ШIэныгъэлэжьишхо-селекци-онерэу, профессорэу Н. Тхьа-гушъэм ишIэ хэлъэу, мы Іофыр зэкIэ ащ фэгъэзагъэу Краснодар краим чыгхатэхэр цагъэтхьсых: дэжьиер — гектар 600-м, дэ-шхор — чIыгу гектар 1000-м. Кубанскэ мэкумэщ институтым иеджэлпэ хьызмэт кӀэкIыхэрэ пхъэшхъэ-мышъхъэ лъэпкъым-кIэ яеджэлпэ-лабораторие Іоф ышIэ мэхъу. Тхьагушъэ Нухьэ мы ильэсхэм анахь ыналэ зы-тетэу, фсакъэу, кIиугъуаеу, куоу зэригъэшIагъэр Шапсыгъэ чыгхгъэтэ лэжъэнымкIэ, културэ зэфэшъхьафхэмкIэ, пасэм кӀ-ыщыублагъэу шыкIлэу цагъэ-федэщтыгъэхэр ары. Юридиче-скэу ыкIи агрономическэу Тхьагушъэм кылушыхъатын фызэшIокIыгъ ХышIуцIэ Іушъом, зэфэдэцIэ Кавказым ыкIи Крас-нодар краим кӀащыкIыхэрэ чыгхатэхэм лъапсэу яIэр ады-гэхэм-шапсыгъэхэм якъэгъэ-кIыкIэ шапхъэхэр арэу зэрэ-щтыр.

ШIэныгъэлэжъэу Тхьагушъэ Нухьэ ытхыгъ ыкIи кыдигъэ-кIыгъ тхылъэу «Адыгейские (черкесские) сады» зыфилорэр, ащ зэкIэ адыгэхэм чыг лъэп-къэу кӀагъэкIыхэрэр, ахэм акIэхэр зыфэдэхэр, пхъэшхъэ-мышъхъэхэр зэкIэ ыкIи дэшхо лъэпкъхэр зырызэу кӀащит-хыхьагъ, япшылIэщт пстэури кыкыхигъэщыгъ. Тхьагъшъэ Нухьэ ыпкъ кыкIлэу Пшызэ мэкумэщ институтым иеджэ-плэ-ушэтыплэ хьызмэт анахь дэжьиэ лъэпкъ дэгъур зыльэлсэ дэжьиэ чыгхатэ цагъэтIысы-гъагъ.

ЫшIэрэ Іофым зэрэтегъэ-псыхьагъэр кыххэщэу, Н. Тхьа-гушъэм Пшызэ ит пхъэшъ-хъэ-мышъхъэ совхозхэм ахэ-гъэхьогъэнымкIэ Іофшыхо зэ-шлуихыгъ. Ахэм ащщыхы Сла-вянскэм, Динской районым арытхэр. ШIэныгъэшхоу илэхэр Тхьагушъэм ІофымкIэ кыгъгэ-шыпкъэжъэу щылагъ. ШIэныгъэлэжьишхом научнэ ІофшIэгъэ 55-рэ фэдиз кыкыхи-тыгъ. Анахь кыхэгъэщыгъэн фаехэр монографиехэр арых: «Адыгские (черкесские) сорта яблони и груши» (1948), «Оре-хоплодные Краснодарского края» (Краснодар, 1952), «Ады-гейские сады» (Майкоп, 1956). Тхьагушъэ Нухьэ ялшхъхэтетэу ригъэджагъэхэм ащыц нэгъыри 10-м нахьыбэм кандидат ыкIи доктор диссертациехэр кӀа-ушыхъатыгъэх.

Общественнэ ІофышIэшхуагъ

Тхьагушъэ Нухьэ обществен-нэ ІофшIэнхэм сыдигъуи чанэу ахэлажъэщтыгъ. 1930 — 1933-рэ ильэсхэм Шапсыгъэ райиспол-комым ипрезидиум, Краснодар краимкIэ обществэу «ШIэны-

Тхьагушъэ Нухьэ ыпкъ кыкIлэу Пшызэ мэкумэщ ин-ститутым иеджэ-плэ-ушэтыплэ хьызмэт анахь дэжьиэ лъэпкъ дэгъур зыльэлсэ дэжьиэ чыгхатэ цагъэтIысы-гъагъ.

гъэм» ахэтыгъ. Краснодар кра-имкIэ депутатхэм я Совет (1965 — 1967) идепутатэу щытыгъ, Кубанскэ мэкумэщ институтым ипартийнэ организацие бэрэ пэцэныгъэ дызэрихьагъ. Дунэе конференциехэм, симпозиумхэм, зэхэсыгъоухэм чанэу ахэлажъэ-щтыгъ. Чехословакием, Венгри-ем, Австрием, Болгарием, Ру-мынием (я 70-рэ ильэсхэм), Японием (1972) ащылагъ.

ИшIушIагъэ ины

ШIэныгъэлэж-селекционер иным, профессорэу Н. Тхьагу-шъэм иІофшIагъэ ифэшъошэ уасэ кӀэралыгъом кыфишIыгъ. Ордену «Щытхум и Тамыгъ», ЛэжъэкIо Быракъ Плъыжьем иорден ыкIи медаль зэфэшъ-хьафхэу зэо мэхьанэ зилэхэр, ВДНХ-м итыжьиы медалитлу ыкIи щытхьуцIлэу «РСФСР-м шIэны-гъэмкIэ изаслуженнэ ІофшIэш-ху» зыфилорэр 1977-рэм кы-ратыгъэх.

Тхьагушъэ Нухьэ адыгэхэм анахь агъэлъэлIэрэ апэрэ еджэ-гъэшхо-гъэсэгъагъ, лъэпкъым ар и Мичуриныгъ.

1983-рэ ильэсым, Іоныгъом и 2-м Тхьагушъэ Нухьэ идунай ыхъожьиыгъ, ау ыцIэ, шIоу илӀэпкъ филэжьиыгъэр ыб-жьирэу лIаужхэм кӀахэнэщт. ЛышIум игупшысэ непи мэ-лажъэ.

МАМЫРЫКЪО Нурьет.

ЦУЕКЪО Юныс

Усэхэр

Синасып	
СищыкIэгъахэп	Ушъхьагъу кьонцабэм
нахьыбэ нэфи —	гур дябгъэщэхэу.
Насып бгъэдэлыи	Іоф кыиддэпшIэныр адэ,
Пхъэшхъэ-мышъхъэлъэу	«о пчыкIэр»,
Хэтэ убгъугъэм	кьалолъ зэхэсхэу
Зы комэ закъоу	зыкIэмзыплэсрэр!
Зы	
куамэу,	Шъефыхэп джыри
цыкIулуми,	джы кьыослощтыр,
тIэмыплэр тизэу,	Гукъанэ лIыкIол —
Чыым икуцIылэ	мы сигущыли.
Псыбэр кьыхищзэ	уашъом зырычъэу,
Ар адигощмэ	ПчыкIэ шьобжащэр
Чыгыпккы танджым	пщэм зятхьэпаоу
зыхиушкуаблэу.	Къызызэхикъоу
Иузи	ошхыр кьызыпкIэ —
узэу	Ащ яIэшIагъэш...
кышыппэджэжъмэ.	тIури рэгущо.
Къэсэу Іэшабэр	Шъефыхэп джыри
халэу	джы кьыослощтыр,
зытIэмкIэ,	Усиджэгъогъуми
Тхьапэр жэхизэу,	пфэсымыдэни.
зиушъэу къэгагъкIэ,	Цыфыр кIочIэшхоп,
ГушIо нэгупсэу	баеп,
кызыэлъынэфзэ,	акъылэп
Нэфылъэ пасэу	Ежъ нахь кIочIаджэр
огум зыридэмэ.	хъоум дерэни!
Нахьыбэ нэфи,	
гушIогъо тами	
СищыкIэгъахэп —	
сфэмыгъотын.	
Тын кызырыкIоу	
сиIэшIэгъакIэшъ,	
Сыбгъэ дэмыфэу	
сфэнасыпын.	

Ныбджэгъум фэкIо

Шъефыхэп джыри	
джы кьыослощтыр,	
Усиджэгъогъуми	пфэсымыдэни.
СIэ джабгъоу сIэшIэшъ,	
ШIум игугъапIэу,	сыкIыпфэгугъэшъ,
Псалъэу пшIыгагъэр	непэрэ мафи
пфэсэлэтыжьи.	
«Сычъжъэ пэтми	сыкьиызэрэсрэр
Шыблэ гурымым	кыгъгэтэмамэу,
ЛыдыкIэу	спызрэм
гъунджэу кьыридзэу,	
СыкыхъэхьупскIэу	
Сыкьизынэфрэм —	сэрышъ
сэрэшъ	джащыгъум...
уемхьиэрэхъышэжъ!»	
Льынтфэм	лпы кIалэр
щыжъютэу пчыкIэм,	
О зыфэбгъадау	стырэу пIогагъэ.
Сышыблэу слытIэу,	Ори упчыкIлэу,
Іаджи дгъэхъэнэу кIэлэгъу ильэсхэм,	
Боу бэрэ,	бэрэ
сыгу щымэшIуагъ.	
СшIагъэп, ныбджэгъур,	о а лъэхьаным
Усэмэркъэузэ	ббгъэ утеожьми.
КлассипшI кьыужым	джэе нэлцIаеу,
Іуашъхъэу лэжъэным	зышъхьащыбдзыеу,

ЗалокIэ — ЩыIэныгъ

ЗалокIэ — ЩыIэныгъ:
Зэо ужуэ жэкIэ пхьашэр,
ЗалокIэ — ЩыIэныгъ:
Сынахьыжърэ сэррэ тежэу тятэ,
тэчъэ кьэлэпчъэлум мары.
КыкIыжьищт губгъом Пчыхьэм
Колхоз губгъом.
Тыдэлпъээ чэу гуанэм,
зытIэтэз лъэпэлцIыеу тырэлпъэ гьогуплэ сэлэм.
ЗалокIэ — ЩыIэныгъ:
хьалыгъу шлуцIэр,
зыIэгущэу кызылитхьыжъмэ
ежъ ымышыхъэу кытфихьыжъэрэр,
тытес пхъэлъэгудым тэгъэунэшкIушъ мары...

ЗалокIэ — ЩыIэныгъ:
зылэ цыкIухэм кушъэпсыр зэпатхъэу
е кушъэпсым зыныбашъхэ зэкIикъудыежъэу,
тыгъэм сабий цыкIоу зыфэзыщирэр сэлъэгъу.
ЗалокIэ — ЩыIэныгъ:
жогъо къашыкъэу жьыурэр,
пкIашъэу сысрэр,
Іэхъогъум пичырэ уцым ымакъэ,
кызыещыкIлэ ошхыр узэрэтепкIлэу,
чIыр нахь хьапщзээ кьызыэржъотырэр сыгу кьегъэкIыжьи.
ЗалокIэ — ЩыIэныгъ:
ЩыIэныгъ — залокIэ:
ар пстэуми ахэлъышъ,
кэлппчыи пшIоигъоу Iум кьыдехьые.
Зэхыхъэ пстэури,
пшIузэхэкIуакIэ,
ыпэ ышIыщтыр ымышIлэу гу цыкIур мэулэужьи.

«О шIу усэлъэгъур...»

«О шIу усэлъэгъур,
а о шIу плъэгъугъэм еIогъошIол — аIоу зэхэсэхы.
Илъэс хъураем иохътиплIэ ренэу,
уцIэлфэ о бгъэшIэщт гъунапкъэм ифэбагъэ
кIуачIэ кьыпфэхьуштышъ,
пчэдыжъ тыгъэу кьыпфыкъокIэз...
уежэ...

Ау хэтрабзи ибзэхабзэ кьэлэгъошIоу
гуцIищэ уаIоупIэ бэрэ.
ХэрэкIыжъба

«О шIу усымлъэгъурэр»,
зи фэIуагъэп,
джырэ тилIэшIэгъу.

Гум ичэфыгъом...

Одрыхъоу шыблэм
Зигъэчэргэгъузэ,
Гъатхэм иогу
Лъатэу кьырэчъэ.
Пщэ шлуцIэ шыбэм
Аркъэн аридзээ
ПчыкIэм щэрыоу
Аркъэн кIэлсакIэр едзы.
Натрыф цэшхоу,
Цэфыжъ жьугъабэу,
Ошхыр кьэлъэсы,
Шьофыр зэлъебгъэ.
ЛъапцIэу
Мо пшъашъм
Тыжьинылс шъабэу
Псыпсэу пыбзэбззэ,
Хьасэм хеубытэ.
КукIэ ритхъэхъэу,
Іофыр ыгъэжъзэ,
Жьым зыдипхъуатэу
цIпэм ар нэсы,
Сапэу псы ткIолсхэр
зыпыс нэбзыцхэр
ГушIоу кьэлэтхы:
Хьасэм хэлпъэжьи.
Батыры цыкIухэр
ШхъуантIэу фэпагъэу
Зэбгъотхэу,
лпапцIэу,
ШъхьапцIэу кьачьыхъэу,
Ошхым
щыджэгухэу
пшъашъэм кьыщэхъх.

Зэхьщырыныгъэ

Чэщымрэ
цыфымрэ зэдырIа!
зыгорэ зэхьщырыныгъэ.
Зы мамырныгъэ —
макIэу-макIэу,
нэфэу-нэфэу,

зы
гукъэбзэныгъэ...
чэщы рэхъатыр —
цыфы шэнышIу,

лпыцэшIоу,
шIу ыпъэгъоу ежъри

кьалъэгъоу.
Шъхьац тIыргъоу кьэкIо ар —
кIэлэщIыкIу гукъабзэу
чIыр ыгъэгърызэз.
Чэщы рэхъатыр —

цыф
лъэпкыбэ зэхэт:
плъыжъэу, плъыжъэу,
плъыжьи-гъожьишъэу,
кьопцIэ-шлуцIашъоу
кьыщызэлухеы нэгубэр куашэу...
чэщы рэхъатыр —
цыф гумэкIыл.

Марыба сэ сэкIо
чыжъэкIэ, цэ жьгъэй
кIэпъыжъэу, плъыжъэу,
кьыгуахъэ кьэсэламызэ
кьызырыкIоу.

Штэ-къэщтэжьиныр,
гъэпцIэ-кьэгъэпцIэжьиныр
фэджагъу
кьабзэмкIэ зыгухэр...
Чэщы рэхъатыр —
Чыфым игъус
стамэ
ытамэ есэкъузыплэ,
зы

ІофышIанIэ
тызэддэгъулэ
зы гухэлъышIуцIэ.

ІэпIэлэсныгъэр

Шъхьадж-шъхьаджэу
акъылышIуагъэм,
ІэпIэлэсагъэм

цыфхэм захагуашэ...
ІэбжэнэкIэ-ІэбжэнакIэу —

зым — занкIэу
чъачъэу,
чъэрэу

фэшъхъэгущэ.
(Фэшъоу къошыны — зэ шъхьам,
Зыфэсакъыжъ,
къамзэгугатакъэу зыдэмышIэжъээ мафэхэм,
шъоу къошынэу урамышъукIызэ)
Ащи ищыкIагъ шъхъэ,
шъхъэ иI,
иI — кIэхуыплэ,
зызэремыгъэлъас —
щытхъужьи тамэм...
ШыI о, фэгъэщамбул шылакIэм,
кызызырыкIо дэдэу кIо зыгъэсэнэуш,
ау сьд фэдицкIи
имылым урымылпат.

ЩыI кызызырыкIоу
тетэу узтетым,
Шшырытэу бгъэстзэ лъыкIалэр,
Іэпэ-Іэсагъэр,
емгъэлыекIлэу
гурытымкIэ
фаем бгъэстыштым...

Іэпэ-Іэсагъэр
бгъэлэпэ-Іэсэшыныр
уйIэлэ-Іэсагъэмэ,
джары
слъытэрэр сэ —
Іэпэ-ІэсагъэкIэ.

Зэкъошныгъэм игъогухэмкIэ «АГ У-Адыифым» 2018 – 2019-рэ ильэс ешIэгъур

Абхъазыр къафэнэгъушIу

Адыгэ Республикэм и Лъапкъ театрэу Цэй Ибрахимэ ыцIэкIэ шытыр къош Абхъазым рагъэблагъи, спектаклэхэр къыщигъэлыгъуагъэх.

Ильэс 34-кIэ узэкIэлэбэжымэ, Адыгеим итеатрэ Абхъазым спектаклэхэр къыщигъэлыгъуагъэх. А лъэхъаным театрэм ипашэу ХьакIэгъогуу Къэсэй шытыгъ. Зэкъошхэм ягъогу шыIэныгъэм хэкIуакIэрэп.

— Театрэм ихудожественнэ пашэу ХьакIэгъогуу Къэсэй кIэ-щакIо фэхъуи, Абхъазым тыкIуагъ, — къытиIуагъ Лъапкъ театрэм литературэ IофхэмкIэ икIутамэ ипашэу Къуижэ Нэфсэт. — Гуфэ-бэныгъэ ахэлъэу бысымхэр къыт-пэгъокIыгъэх. Къызэрэтфэзэщыгъэхэр къахэщэу тарихъым хэ-хьагъэхэ хъугъэ-шлагъэхэр къыт-фалотагъэх.

1984-рэ ильэсым Адыгеим итеатрэ иартистхэу Кукэнэ Мурат, Зыхъэ Заурбий, Уджыхъу Марыет Абхъазым шыIагъэх, спектаклэхэм ахэлэжьагъэх. Кукэнэ Мурат «Абхъазым изаслуженнэ артист» зыфилорэ щытхъуцIэр къыфауси, къыфэгъушIоуагъэх.

«Кабала святош», «Кавказский меловой круг» зыфиIохэрэр, нэмыкIхэри къагъэлыгъуагъэх. АбхъазыбзэкIэ къашыгъэхэ едзыгъохэр ашIогъэшIэгъоныгъэх. Режиссерэу Исуп Тимур литера-

турнэ-музыкальнэ къэшIынэу ыгъэуцугъэр, кIэлэцIыкIухэм апае артистхэм къашыгъэхэр шыIэ-ныгъэм дештэх, цIыфым плуныгъэ дэгъу етыгъэным ехыIлагъэх.

— Абхъазым къызэрэщытпэгъокIыгъэхэр шIуикIэ сыгу къэ-кIыжы, — къелуатэ спектаклэхэм роль шхъалэхэр къащызышIыгъэ Уайкъокъо Асыет. — Ныбджэгъуныгъэ ахэлъэу къызэрэтIуикIэ-щыгъэхэм, спектаклэхэр къы-зытыухыкIэ гущыIэгъуу къызэрэ-тфэхъуцтыгъэхэр лъэшэу тиго-пагъ.

— Культурэм Iоф шысIэнэу зысэулблэм апэрэ щытхъуцIэр Абхъазыр ары къызыщысфаусы-гъагъэр, — игупшысэхэм таше-гъэгъуазэ Урысыем, Адыгеим янароднэ артистэу, Абхъазым, Пшызэ язаслуженнэ артистэу Кукэнэ Мурат. — Уилофшлагъэ уасэу къыфашIырэм уегъэгъушхо.

Тхьамафэм къыкIоцI Лъапкъ театрэм икъэгъэлыгъонхэр Аб-хъазым шызэхашагъэх. Адыгеим и Лъапкъ театрэу И. Цэйм ыцIэ зыхырым иартистхэр агъэлъэ-плагъэх.

ХьакIэгъогуу Къэсэй Абхъазым инароднэ арист хъугъэ. Уайкъо-

къо Асыет, Исуп Тимур, Зыхъэ Зуралбий «Абхъазым изаслужен-нэ артист» зыфилорэ цIэ лъапIэр къафаусыгъ.

Ионыггом и 30-м Абхъазым Грузием идзэхэр шызэхакъутэхи, республикэр мамыр псэукIэм игъогу зытехъажыгъэр ильэс 25-рэ хъушт. Лъапкъ театрэм илофышIэхэм къош республикэм

игушIуагъо дагощы, зэкъошны-гъэм игъогу нахь пытэ зэрэхъу-щтым, нахьыбэрэ зэрэзэлыкIо-щтхэм тицыхъэ телъэу ягъуэ-лышIухэр къадэхъунэу Тхъэм тафельэу.

Сурэтым итхэр: **Кукэнэ Му-ратрэ Уайкъокъо Асыетрэ къэ-гъэлыгъоным хэлажьэх.**

Искусствэр — тибайныгъ

ШыкIэпщынэр Казахстан щигъэжъынчыгъ

Адыгэ Республикэм искусствэхэмкIэ икIэлэцIыкIу еджапIэу Лъэцэрыкъо Кимэ ыцIэ зыхырым зыщызыгъэсэрэ Пашьтэ Гупсэ хэгъэгу, дунэе зэлукIэгъухэм ахэлажьэ, щытхъуцIэхэр къащыдехых.

Казахстан я II-рэ Дунэе зэнэкъокъоу шызэхашагъэр Тлеп Аслантайулэ фэгъэ-хыгъагъ. Ижырэ лъапкъ искусствэм ар щыцIэрыIу, бзэпсхэмкIэ оредышъор къегъэ-логъэнымкIэ щысэ тырахы. Музыкантыр къытхэмытыжыи, илофшлагъэ цIыфхэм ащыгъупшэрэп.

Казахстан шыкогъэ зэнэкъокъум къэ-ралыгъо 16-мэ ялыкIо 26-рэ хэлэжьагъ. Венгрием, Индием, Германием, Израиль, Монголием, Казахстан, нэмыкIхэм къары-кIыгъагъэх. Башкортостан ыкIи Адыгеим ямузыкантхэм Урысыем ыцIэкIэ ялэпэлэ-сэныгъэ зэхэхэм къышагъэлыгъуагъ.

Нэбгырэ пэпч Тлеп Аслантайулэ ыусы-гъэхэм ащыщ къыригъэлон фэагъэ. Пашь-тэ Гупсэ Iэпэлэсэныгъэ ин хэлъэу шыкIэп-щынэмкIэ оредышъор зэригъэжъынчыгъэм

фэшI зэхэщакIохэм къыхагъэщыгъ. Зэнэкъо-къум хэлэжьагъэхэм анахьыкIэу зэрэщы-тыри къыдалыты, Щытхъу тхылъыр, ахъщэ шIухъафтыныр хэушхъафыкIыгъэхэу къы-фагъэшъошагъэх.

Дунэе зэнэкъокъум осэшI куп щыхахыгъ. Алтай, Адыгеим, Казахстан, Японием къа-рыкIыгъэхэр ащ хагъэхъагъэх. Урысыем ыцIэкIэ Адыгеим шызэлъашIэрэ ГъукIэ Замудин осэшI купым хэтыгъ. Ащ тызэрэ-щигъэгъозагъэу, Пашьтэ Гупсэ адыгэ шуа-шэу шыгъымкIи осэшIхэм къыхагъэщыгъ.

Пашьтэ Гупсэ Адыгэ Республикэм имэ-фэкIхэм ахэлажьэ, лъапкъ оредышъохэр шыкIэпщынэмкIэ къырегъалох.

Сурэтым итхэр: **Пашьтэ Гупсэрэ ГъукIэ Замудинрэ.**

ТизэлукIэгъухэр

Астрахань итеатрэ тшIогъэшIэгъон

Астрахань къашьомкIэ и Театр-рэ ипчыхъэзэхыхъэ Адыгэ Рес-публикэм и Къэралыгъо филармо-ние Ионыггом и 25-м шыкIуагъ.

ШыIэныгъэр къашьомкIэ къэ-плотэн, къэбгъэлыгъон зэрэплъэ-кIыщтым фэгъэхыгъэ спектаклэм ныбжьыкIэхэм якъашьохэр, лIэ-ужхэр ззыпхыхэрэ едзыгъохэр, циркым хахъэхэрэ къэгъэлыгъон-хэу цIыфхэр зыгъэщыхыхэрэр, фэшхъафхэри хэоплагъох.

НыбжьыкIэхэр ищыгъэх, пчэгум

псынIкIэу зыщагъазэ, къашьоу къашырым псэ къыпагъэкIэным фэшI хэкIыпIэу къагъотырэр ис-кусствэ лъагэм дештэ. Циркым ижанрэ нахь пэблагъэу палом ехыIлагъэм уегъэщхы, уегъэ-гупшысэ, шIыкIэшIухэр къэзыгъо-тыхэр артистхэм Iэгу уафытео.

Купым ихудожественнэ пашэу Дмитрий Пастуховым зэрилы-тэрэмкIэ, артистхэм ялэпэлэсэны-гъэ хэпшыкIэу хагъахъо. Театрэм ильэси 5 ныIэп ыныбжьыр. Охь-

тэ кIэкIым къыкIоцI едзыгъохэм ащигъэфедэхэрэ нэрылэгъу Iэпы-лэгъухэр искусствэм пышагъэхэм ашIогъэшIэгъоных. Нэфынэр, жьаур, видеор, фэшхъафхэри зэпхыгъэх, зым зыр зэрэтекIырэр къэгъэлыгъоным къыщыхэбгъэщы пшIоигъоу гупшысэм узэлъекIу.

Циркым, къэшъо псынIкIэм япхыгъэхэ къэшIыгъохэм залым чIэххэри ахагъэлажьэх, ащ фэ-дэ шыкIэхэм артистхэмрэ ис-кусствэр зышIогъэшIэгъонэу за-

лым чIэххэмрэ нахь зэфашэх. БгъэшIэгъон плъэкIырэ иску-ствэм узылъещэ, уепллы пшIои-гъоу артистхэм ялэпэлэсэныгъэ уасэ фэошлы.

Адыгэ Республикэмрэ Астра-хань хэкумрэ ятворческэ купхэр зэлъэкIох, къэгъэлыгъонхэмкIэ зэхъожых. Республикэ къэралы-гъо филармонием и Къэралыгъо оркестрэу «Русская удалыр» Астрахань шIэхэу кIоцт, концерт-хэр къыщитыщтых.

НэкIубгъор зыгъэхъазырыгъэр ЕМТИЛЬ Нурбий.

Зэхъышагъэр ыкIи къыдззы-гъэкIырэр:

Адыгэ Республикэм лъэпкъ IофхэмкIэ, IэкIыб къэралхэм ащы-псэурэ тилъэпкъэ-гъухэм адырIэ зэпхы-ныгъэхэмкIэ ыкIи къэбар жъугъэм иамалхэмкIэ и Комитет Адресыр: ур. Крестьянскэр, 236

Редакциер зыдэ-щылэр:

385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Первомайскэр, 197.

Телефонхэр: приемнэр: 52-16-79,

Редакцием авторхэм къаIихырэр А4-кIэ заджэхэрэ тхьапэхэу зипчъагъэкIэ 5-м емыхъухэрэр ары. Са-тырхэм азыфагу 1,5-рэ дэлъэу, шрифтыр 12-м нахь цIыкIунэу щытэп. Мы шапхъэ-хэм адимыштэрэ тхыгъэхэр редакцием зэкIегъэкIожых. **E-mail: adyvoice@mail.ru**

Зыщаушыхъатыгъэр: Урысые Федерацием хэутын IофхэмкIэ, теле-радиокъэтын-хэмкIэ ыкIи зэлъы-IэсыкIэ амалхэмкIэ и Министерствэ и Темыр-Кавказ чIыпIэ гъэIоры-шIанI, зэраушыхъатыгъэ нумерыр **ПИ №ТУ23-00916**

Зыщыхаутырэр

ООО-у «Полиграф-ЮГ», 385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Пионерскэр, 268

ЗэкIэмкIи

пчъагъэр

4075

Индексхэр

52161

52162

Зак. 2463

Хэутыным узщы-кIэтхэнэу щыт уахътэр Сыхъатыр 18.00
ЗыщыкIэтхэгъэхэ уахътэр Сыхъатыр 18.00

Редактор

шхъалэр

Дэрбэ Т. И.

Редактор шхъалэм игуадзэр
МэщIэкIэ
С. А.

ПшъэдэжIыжь зыхырэ секретары

Хъурмэ

Хъ. Хъ.